

J. CUVELIER

Dr. J. Cuvelier — In memoriam

(6 Mei 1869-29 Dec. 1947)

Na een leven van onverdroten werkzaamheid in de dienst van de nationale wetenschap en na maanden van smartelijk lijden, is de eerste voorzitter van onze Commissie, erriksarchivaris-generaal Dr. J. CUVELIER op 29 December 1947 zachtjes ontslapen.

Drie jaar geleden (30 Mei 1945), ter gelegenheid van de geestdriftige hulde die, naar aanleiding van zijn 75^e verjaardag — zij het ook, wegens de oorlogsomstandigheden, met een jaar vertraging — aan het wetenschappelijk oeuvre van Dr. J. CUVELIER door zijn vrienden-collega's in de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde werd gebracht, besloot de jubilaris zijn ontroerde dankrede met de woorden : „Nunc dimittis, Domine, servum tuum. De werkmán heeft zijn taak volbracht. De toekomst ligt in veilige handen.”

Hoe nauwgezet deze wetenschappelijke taak, waarvan de vervulling zich over meer dan een halve eeuw zou uitstrekken, door CUVELIER werd opgevat en hoe schitterend ze ten uitvoer werd gebracht, had Kan. Dr. F. PRIMS, binnenlands erelid der Academie, even te voren, in een treffende en dankbare synthese van het werk van de gevierde, voor zijn bewonderende collega's der Academie beschreven (1).

(1) Zie F. PRIMS, Jozef Cuvelier vijf-en-zeventigjarig. *K. Vl. Ac., V. en Med.* 1945, 116-27. Met korte toespraken door W. VAN

Ook bij zijn plechtige uitvaart op 2 Januari van dit jaar hebben gezagvolle stemmen uit 's Lands academische genootschappen, waartoe de overledene sinds vele jaren behoorde en in wier schoot hij zo menigvuldig blijk heeft gegeven van zijn scherp wetenschappelijk inzicht en zijn nooit verpozende werklust, dankbaar CUVELIER's hoge verdiensten gememoreerd, inzonderheid op het gebied der nationale geschiedschrijving.

Inzonderheid heeft rijksarchivaris-generaal Dr. C. TISON, in zijn diep ontroerde afscheidsrede, de schitterende opgang en het vruchtbare leven van zijn vereerde voorganger, „de grondlegger van het moderne archiefwezen” in ons land, van alle zijden en met een liefdevolle nauwgezetheid belicht, zodat wij menen hier, wat betreft de wetenschappelijke bedrijvigheid van Dr. J. CUVELIER op het stuk der historiographie en der archiefeconomie met een verwijzing naar deze uiteenzetting (1) en naar de rede van PRIMIS te mogen volstaan.

Ik moge daarom hier slechts enkele hoofdpunten uit zijn zo rijk gevulde leven onderlijnen.

Geboren te Bilzen op 6 Mei 1869, deed J. CUVELIER schitterende humaniorastudiën aan het Koninklijk Atheneum te Tongeren. In 1892 verwierf hij het diploma van doctor in de Wijsbegeerte en Letteren aan de Universiteit te Luik (afd. Geschiedenis), waar hij de leiding had mogen genieten van Prof. G. KURTH, wiens sterke persoonlijkheid en grote voorliefde voor toponymische navorsingen stellig het eerste werk van de jonge geleerde in zeer ruime mate hebben beïnvloed.

EEGHEM, bestuurder der Academie (blz. 116, 127) en H. J. VAN DE WIJER (blz. 127-29). Dankwoord van Dr. J. CUVELIER (blz. 129-32).

Een volledige Bibliographie van de overledene uit de jaren 1891-1937 vindt men in *K. Vl. Ac., Jaarboek 1929*, blz. 108-16 en 1937, blz. 113-17.

(1) C. TISON, Joseph Cuvelier 1869-1947. *Arch. Bibl. et Mus. Belg.* XIX (1948), 5-8.

Sedert 1894 beambte aan het Staatsarchief te Luik, werd J. CUVELIER in 1896 aangesteld als hulparchivaris aan het Staatsarchief te Brugge, daarna beurtelings tot afdelingsonderoverste (1900) en afdelingsoverste (1910) aan het Rijksarchief te Brussel, waarna hem in 1912 het hoge ambt van rijksarchivaris-generaal werd toevertrouwd.

Zijn uitnemende verdiensten als historicus en als renovator van ons archiefwezen trokken al gauw de aandacht van de geleerde genootschappen, die het als een eer beschouwden CUVELIER tot de hunnen te mogen rekenen.

CUVELIER was lid van de „Académie royale des Sciences de Belgique” en van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, secretaris der „Commission royale d’Histoire”, voorzitter van het Bestuurscomité van het Historisch Instituut te Rome, lid en eerste voorzitter van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, lid van de „Commission royale des anciennes lois et ordonnances”, van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden, van het Historisch Genootschap te Utrecht, corresponderend lid van de Vereniging van Archivarissen in Nederland, erelid van het „Institut grand-ducal du Luxembourg” en van de „Société d’Émulation” te Brugge, algemeen secretaris van de Bestendige Commissie der internationale congressen der Archivarissen en Bibliothecarissen, voorzitter van de Commissie der kleine Archieven der provincie Brabant.

* * *

Het weze me thans in het bijzonder veroorloofd, uit naam der leden der beide afdelingen van onze Commissie, uiting te geven aan onze gevoelens van bewondering en diepe dankbaarheid tegenover hem die door zijn jeugdwerk en latere daadwerkelijke steun zo ontzettend veel

heeft bijgedragen tot het vruchtbaar ontluiken en de opgang van de toponymische wetenschap te onzent en die, als eerste voorzitter van deze Commissie gedurende de elf eerste jaren van haar bestaan (7 April 1926-31 Mei 1937), haar eerste stappen heeft geleid.

Ook wij buigen diep voor CUVELIER's voorbeeld van serene wetenschap en van edel plichtbesef, dat wij steeds als leerzame spiegel aan de jonge beoefenaars der wetenschap zullen voorhouden.

Ook wij staan in dankbare bewondering voor de helderheid van zijn inzicht in de noden van de grote staatsinrichting waarvan hem in het jaar 1912 de leiding werd toevertrouwd en voor het onvermoeibaar doorzettingsvermogen waarmee hij 's Lands archieven heeft weten te maken tot dit grote wetenschappelijk tehuis, waar — dank zij de door hem bewerkte reorganisatie — elk beoefenaar der wetenschap, de taalkundige, en in het bijzonder de naamkundige en de dialectoloog, evenzeer als de historicus, onmiddellijk wegwijs kan worden gemaakt en waar zo vaak onvermoede schatten worden ontdekt, waardoor de verdere uitbouw van onze respectieve wetenschappelijke disciplines in zo ruime mate worden gebaat.

Maar buiten dit alles, zijn wij, leden der Commissie, aan CUVELIER nog zo oneindig veel meer verschuldigd.

Bij de heuglijke hulde die op 4 November 1928 te Brugge werd gebracht aan Dr. K. DE FLOU, de toen 75-jarige schrijver van het monumentale *Woordenboek der Toponymie*... wist Dr. CUVELIER, uit een eerste bespreking met zijn jeugdvriend, de toenmalige en huidige Minister van Openbaar Onderwijs, Dr. C. HUYSMANS, over de voorgenomen stichting van een Commissie voor toponymisch en dialectologisch onderzoek, aan de jubilaris bijzonderheden mede te delen, waaruit in alle duidelijkheid bleek

hoezeer ook hij, CUVELIER, mag aanspraak maken op de eretitel van „auctor intellectualis” van het nieuwe genootschap dat vóór twee en twintig jaren (7 April 1926) door Minister HUYSMANS werd opgericht. Daarom gaat ook tot hem de erkentelijke dank van de vele beoefenaars van beide jonge, vóór twintig jaar nauwelijks als volwaardige wetenschappen erkende disciplines, voor dewelke door de stichting der Commissie officiële waardering werd afgedwongen en wetenschappelijke uitzichten werden geopend, die voorheen ternauwernood werden beseft.

Als wij echter ook maar even terugblikken op CUVELIER's jeugdige belangstelling voor alles wat verband houdt met het heden en verleden van de kleine Heimat (volkstaal, plaats- en familienamen, volksgebruiken en instellingen) zal ons dit in genen dele verwonderen.

Wij zullen hier slechts met een paar woorden herinneren aan de eerbied voor oude en historisch-waardevolle familie-stukken die hem van zijn prilste jeugd af werd ingeprent door zijn moeder, stammend uit de familie der pachters der Grote Bivelenhoeve te Bilzen ;

aan zijn „Geschiedkundige schets over de stad Bilsen” (1891) — met de toponymie als grondslag — verschenen nog vóór het beëindigen van zijn universitaire studiën te Luik, onder de gezaghebbende leiding van niemand minder dan wijlen Prof. G. KURTH, die toen reeds, na zijn geestdriftige oproep te Namen (1885) tot dieper en systematischer toponymisch onderzoek en het verschijnen van zijn modelstudie „Glossaire toponymique de Saint-Léger” (1887) volop werkzaam was aan de voorbereiding van zijn „Frontière linguistique...” ;

aan een eerste bijdrage in het, in hoofdzaak door hem en zijn vriend HUYSMANS gestichte, *Limburgsch Jaarboek* (1892-1893), waarin jonge navorsers worden voorgelicht over de te raadplegen historische hulpmiddelen en met

nadruk worden aangezet tot het geduldig opsporen van nieuwe bronnen voor de Limburgse geschiedenis ;

vooral echter aan een tweede bijdrage in hetzelfde *Jaarboek* (1893-1894) : „Wat er ontbreekt aan onze Limburgsche geschiedenis II. Plaatsnaamkunde” : een methodologische studie, gebouwd naar het voorbeeld van gezaghebbende geleerden, niet het minst naar KURTH's „Glossaire”, maar mede steunende op eigen ervaring, en daarom met nadruk wijzend op het overgrote belang van de toponymie voor de nationale geschiedenis en de vaderlandse oudheden. Een bijdrage waarvan de methodologische wenken en praktische waarschuwingen ook voor de aankomende toponymist van heden nog niets van hun wetenschappelijke waarde hebben verloren.

Het zou echter bij de jonge geleerde — al evenmin als bij KURTH — blijven bij theoretische wenken en suggesties.

Een „Plaatsnaamkundig woordenboek van Bilsen” wilde CUVELIER echter, naar eigen getuigenis, niet ondernemen — een bewijs te meer voor zijn scherp wetenschappelijk inzicht — vooraleer hij hiervoor de medewerking van zijn vriend HUYSMANS, aggregaat-leraar in de Germaanse philologie, had weten te verkrijgen.

Deze ideale samenwerking van een geschied- met een taalkundige — een formule die, jammer genoeg, tot hertoe al te zelden wordt toegepast — bracht ons een paar jaren nadien (1897) de „Toponymische studie over de oude en nieuwere plaatsnamen der gemeente Bilsen” door J. CUVELIER en C. HUYSMANS, die in 1896 aan de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde ter uitgave werd aangeboden en door dit geleerd genootschap het volgend jaar reeds werd gepubliceerd : onze allereerste, historisch en taalkundig gefundeerde, toponymische monographie van een Vlaamse gemeente, waarin tevens de

instellingen vakkundig worden belicht en wier poëtische inslag ongetwijfeld de jonge geesten sterker zal weten te bekoren dan onze huidige ultra-prozaische glossaria. Een wetenschappelijke mijlpaal in de geschiedenis der Vlaamse onomastiek!

* * *

Toen kwam, nog vooraleer het boek van de pers was gekomen, de benoeming aan het Staatsarchief te Brugge (1896), zodat een vroeger plan van verder te bewerken Limburgse monographieën moest opgegeven worden; kort daarna (1900) de aanstelling aan het Rijksarchief te Brussel en in 1912 CUVÉLIER's bevordering tot rijksarchivaris-generaal.

Al die jaren zou hij thans uitgroeien tot de onvolprezen animator van een volkomen reorganisatie van ons nationaal archiefwezen en tevens tot een historicus van groot formaat.

Dat intussen de waardering voor het wetenschappelijk belang van zijn geliefd jeugdvak in genen dele is verflauwd, zullen al diegenen getuigen die al die jaren het voorrecht genoten met hem in geregeld contact te blijven en zijn gulden raad in te winnen, en blijkt al evenzeer uit CUVÉLIER's „La formation de la ville de Louvain des origines à la fin du XIVe siècle” (1935), waarin aan het toponymisch element — en zeer terecht — een zeer ruime plaats werd ingeruimd.

Even duidelijk komt deze belangstelling tot uiting, waar hij in het IIe deel (1929) der *Handelingen* van de Commissie, die hij een paar jaren te voren, als eerste voorzitter, had ten doop gehouden, zijn merkwaardige bijdrage publiceert over „Matériaux toponymiques aux Archives de l'État” — een onschatbaar hulpmiddel voor jongere en ter zake minder goed georiënteerde navorsers, dat ons

alleen door iemand met de rijke, dubbele ervaring van een rijksarchivaris-generaal kon geschonken worden.

Ten slotte vermelden wij met even grote voldoening de onverzwakte belangstelling die onze Voorzitter jaren lang is blijven betuigen voor het moeizame werk — vooral in zijn praktische officiële verwezenlijking — van de normalisering der spelling van de Vlaamse gemeentenamen en zijn persoonlijke en eindelijk doorslaggevende tussenkomst — via de „Commission royale d'Histoire” — die aan dit meer dan 3/4 eeuw oude vraagstuk een bevredigende oplossing heeft bezorgd.

* * *

Zijn wij, leden der Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, onze Oud-Voorzitter onvergankelijke dank verschuldigd om het trekkend voorbeeld dat hij in de geestdriftige jaren van zijn jeugd op zulk een schitterende wijze aan de jongeren heeft gegeven en, in zijn laatste levensjaren, om de bemoedigende en nooit verzwakkende belangstelling voor de met voorliefde door ons beoefende disciplines, nooit zullen wij vooral *de mens* Cuvelier vergeten, met zijn onschatbare gaven van hart en geest, onze Voorzitter, die — samen met onze eerste secretaris, Prof. E. BLANCQUAERT — zij het ook met vaste hand, maar met zoveel vaderlijke tact de eerste tien jaren van het wetenschappelijk leven van onze Commissie heeft geleid, die met zijn gezagvolle ervaring de secure werkmethode heeft helpen vastleggen, mogelijke tegenstellingen heeft voorkomen of overbrugd en steeds, weer door eigen voorbeeld, de geest van werkzaamheid en onderlinge verstandhouding in de Commissie heeft aangewakkerd en onderhouden.

Persoonlijk zal ik steeds in dankbare herinnering bewaren al die jaren van vertrouwende omgang, waarin

Dr. CUVELIER voor mij is geweest de wijze raadgever, aansporend en helpend, die zich vaderlijk verheugde om elk nieuw tot stand komend wetenschappelijk initiatief en niet aarzelde met zijn gezag te bekleden een jonge onderneming, die wellicht anders door de buitenwereld met enig scepticisme zou zijn onthaald geworden.

Om het voorbeeld van verheven plichtbesef en rusteloos wetenschappelijk streven dat ons door Dr. J. CUVELIER werd voorgehouden, om de hoge waarde van zijn omvangrijk levensœuvre, om de morele steun en aanmoediging die wij steeds van hem mochten ondervinden, om zijn trouwe vriendschap en zijn gouden hart, zullen de leden van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie steeds het aandenken van hun eerste Voorzitter in dankbare verering blijven bewaren.

H. J. VAN DE WIJER.

